

Kino dienas '86

1986. gads, Rīgas kinostudijas kafejnīca, kurā dzimusi ne viena vien ideja. Pēc tiesas un taisnības – nav bufetes, nav kinematogrāfa! To derētu ielāgot daudziem funkcionāriem, kuri šodien īsti nevar saprast, kāpēc kino klūp – par naudu taču tiek gādāts...

Pagājis pusgads, kopš esmu aizstāvējis diplomdarbu Maskavā, Augstākajos scenāristu un režisoruursos, ar filmu *Pase* pēc Juhana Borgena stāsta motīviem, ieguvis režisora inscenētāja kvalifikāciju. Gaidot darbu pie aktierfilmas, kopā ar operatoru Gunāru Bandēnu strādājam pie dokumentālās filmas *Balss*.

Esmu paņēmis savu tasīti un meklēju brīvu vietu pie galdiņa, te pēkšņi mani pagrūž kinokritiķe Anita Uzulniece. “Klausies,” – viņa saka bez *sveiki un labdien*, – “27. augustā būs Padomju kino diena. Vajadzētu sarīkot svētkus!” Un prom ir. Mana kafija ir izšļakstīta, un es no jauna stājos rindā.

Vakarā, kad apgūlos (un te nu vēlreiz gribu atgādināt par gultas svētīgo ietekmi!), es atcerējos Anitas teikto. Padomju kino diena mani īpaši nesaistīja, piegāju pie skapja, atšķīru *Kinoskatītāja rokasgrāmatu* un izlasīju, ka pirmais brāļu Limjēru kinoseanss Rīgā noticis 1896. gadā. Likos atpakaļ gultā, un no rīta scenārijs bija gatavs.

Ar savu plānu soļoju tiešā ceļā uz kinokomitejas kapitālās celtniecības daļas videonodaļu (kā tas rakstīts uz durvīm) pie Māra Gaiļa. Viņam šī ideja patika, devāmies pie kinokomitejas priekšsēdētāja vietnieka Kaliksta Litavnieka, pēc tam pie Kinematogrāfistu savienības sekretāra Jāņa Brenča. Tad sēdāmies pie galda, sākām gatavot pavēļu projektus, un dažus no tiem pat uzdevām drukāt labi zināmajai Ģertrūdei, kura nebija īsti pārliecināta, vai viņai tas tiešām būtu jādara.

Viena no pirmajām vēstulēm, ko parakstīja Litavnieks un kas uzskatāmi liecināja par mūsu kopējo neprātu, tika adresēta Centrālā kolhozu tirgus direktoram biedram Sarajevam G. P. ar lūgumu nodrošināt Padomju kino dienai un šīs mākslas 90 gadu atcerei gaļas paviljonu. Cita vēstule ceļoja uz Raiņa bulvāri 4, uz LPSR Kara komisariātu, lūdzot piešķirt steidzamu ārpuskārtas dienesta atvaļinājumu aktieriem Dainim Bērziņam un Andrim Makovskim.

Jo tālāk, jo trakāk – nu jau mūsu sagatavotās un Ģertrūdes drukātās vēstules parakstīja kinokomitejas priekšsēdētāja Dreibande. Armijas ģenerālim Ļizičevam A. D., galvenās politpārvaldes priekšniekam – par septiņu kino demonstrēšanas mašīnu piešķiršanu. Padomju Savienības maršalam Ahromejevam S. F. – lūgums Baltijas kara apgabalam nodrošināt svētku uguņošanu Arkādijas parkā un pie Māras diķa. 29 dienas vēlāk pēc maršala rīkojuma biedrenei Dreibande atbild PSRS aizsardzības ministrijas galvenās pārvaldes priekšsēdētāja vietnieks ģenerālleitnants Markovskis, korekti motivējot atteikumu – svētku uguņošanas datumi ir noteikti PSRS likumdošanā.

Vēstuļu izsūtīšana, oficiālas un neoficiālas pārrunas vainagojās ar 3. jūlija dokumentu, kurā mēs ar Māri paši sevi nozīmējām par rīcības komitejas vīriem, vienlaikus uzdodot Rīgas kinostudijai, kinoiznomas kantorim, kinofikācijas pārvaldei un citām atbildīgajām personām veikt attiecīgas darbības saskaņā ar mūsu turpmākajām direktīvām. Tajā pašā dienā Rīgas kinostudijas direktors Heinrihs Lepeško paraksta otru dokumentu, kurā tiek nozīmēti mūsu izraudzītie pasākumu organizētāji – 40 cilvēku. Vēlāk šis skaits pieauga līdz diviem simtiem rīkotāju, starp tiem jaunākajiem – kurjeram Harijam Zālītim un transporta koordinatorei Annai Vidulejai – bija tikai 15 gadu. Viena epizode – pusdeviņos no rīta kinokomitejas torņa sestajā stāvā Anna sēž uz grīdas, viņas priekšā izklāti neskaitāmi mašīnu piebraukšanas un aizbraukšanas, iekraušanas un izkraušanas grafiki, sarakstā ir pat *fūres* un celtni. Annai apkārt drūzmējas ap desmit cilvēku, kuri saņem viņas rīkojumus.

Protams, Kino dienu prioritāte bija filmu izrādīšana, taču ne visu drīkstēja izrādīt. Tāpēc tapa kārtējā Dreibandēs parakstītā vēstule PSRS Kinokomitejas priekšsēdētājam Jermašam F. T. – ar lūgumu izņēmuma kārtā ļaut no Maskavas saņemt Bastera Kītona un Žana Gabēna filmas. Gabēnu mums neiedeva, jo nebijām norādījuši, ka filmas tiks informatīvi demonstrētas tikai radošajiem darbiniekiem. Toties šāda norāde eksistē vēstulē Valsts bibliotēkas direktoram, lūdzot izņēmuma kārtā atļaut Vladim Goldbergam iepazīties ar specfondā ievietotajiem 1985. gada žurnāliem *Films&Filming*.

Dažādos oficiālajos dokumentos vēl pietrūka viena cilvēka – svētku virsdirektora. Es zvanu uz Latgales mežiem, kur tēva mājās atvaļinājumu bauda Jānis Zeps – Rīgas izpildkomitejas Labiekārtošanas pārvaldes priekšnieka vietnieks, kuru pazīstu no armijas laikiem. Par viņa darbaspējām liecina kāda epizode – reiz tuvojas kārtējā partijas kongresa organizēšanas darbi, bet Kongresu nama laukums, kā jau ziemā, ir piesnidzis. Kompartijas darbiniekus tas varētu aizvainot, un pilsētas galva Alfrēds Rubiks liek laukumu notīrīt. Zeps izsauc lidostas speciālo tehniku, kura naktī ķeras pie darba, uztverot laukumu kā skrejceļu, tāpēc pa gaisu lido ne tikai sniegs, bet arī sīkāki kociņi.

Pēc maniem vairākkārtējiem zvaniem Zeps piekrīt, jo viņu vilina iecerēto Kino dienu mērogs. Līdz viņa atnākšanai ir sarūpēta arī nauda. Savu artavu dod Rīgas pilsētas izpildkomiteja, Rīgas kinostudija un Valsts Kinematogrāfijas komiteja. Saskaņā ar PSRS Kultūras ministrijas izcenojumiem pasākuma honorāru fonds ir 16 450 rubļu. Taču apsaimniekot šo naudu, saņemt to pie kases lodziņa nav tik viegli – te mēs pirmoreiz saskaramies ar papīru kārtošānu, to savstarpējo pārklāšanos, un visu to mums palīdz izprast kinostudijas galvenais grāmatvedis Laimonis Bermaks. Viņš ir kolorīts kā divmetrīgs drednauts un rada pamatotu pārlicību, ka šim vīram var uzticēties. Iespaidīgās ārienes dēļ Jānis Streičs Bermakam iedalījis vairākas epizodiskas lomas savās filmās, viņš parādās arī *Balss* kadros, bet vēlākos gados ar pašbrūvēto cidoniju šņabi Laimonis bieži piestaigāja pie tuviem draugiem *Arsenālā* – līdz pat savai aiziešanai mūžībā.

Kino dienu rīkotājiem veidojas praktiska saite ar pilsētas dienestiem – par transportu, tai skaitā specializēto, par milicijas apsardzi un daudzām citām lietām mums nav jāmaksā, tikai jādod ļoti konkrēti rīcības plāni un regulārajās izpildkomitejas sēdēs tie jākoordinē. No izpildkomitejas puses par mums rūpējas Maija Lāčkāja. Alfrēds Rubiks vēro iztālēm, taču neliek nekādus šķēršļus, toties *post factum* – 1987. gada 3. aprīlī – pasniedz vairākus Goda rakstus ar ierakstu “par lielu ieguldījumu svētku “*Kino dienas '86*” organizēšanā un norisē”. Varbūt viņam bija patērējusies *Literaturnaja Gazeta*, kura novembrī rakstīja: “Katra no Rīgā parādītajām filmām bija personības uzvara pār apstākļiem – katrā konkrētajā gadījumā daudzskaitlīgajam un bezpersoniskajam “neļaus” kaut kas tika likts pretī. Kas tieši?”.

Pirmā diena

Kino dienas '86 bija mūsu pārlicība un nekaunība, bet jāsaka skaidri un gaiši, ka Jāņa Zepa organizatoriskais talants un darbaspējas nodrošināja mūsu ķecerīgo ideju īstenošanu tik īsajā divu mēnešu laikā.

Nolemts svinēt septiņas dienas – no 24. līdz 30. augustam, darot to tikpat vērienīgi, kā radītājs, kurš septiņās dienās izveidoja pasauli. Tipogrāfija *Cīņa* sāk drukāt mūsu tekstus: “Pirmo reizi Rīgā vēl nebijis grāvējs – *Kino dienas '86!* Deviņdesmit gadu jubilejas svinības pirmajam seansam Rīgā! Pat zemestrīce Latvijā nespēs apturēt kino demonstrēšanu augusta pēdējā nedēļā!”

Un tā 24. augustā iet vaļā – no paša rīta režisors Varis Brasla, kurš nupat pabeidzis filmu *Emīla nedarbi*, Mežaparkā apmāca bērnus sāpošu zobu raušanā, turpat Svensonu sētā klātesošie apgūst dziesmiņu, kura būs jādzied visu svētku nedēļu no rītiem un pirms gulētiešanas. Radošā grupa, kuru vadīja kinorežisori Roze Stiebra un Ansis Bērziņš,

mākslinieks Aivars Rušmanis, šajos *Bērnu svētkos kinodārzā* veidoja kopīgu izziņas jandāliņu.

Naktī Vaļņu ielas Mākslas darbinieku namā skatāms suģestējošs Čehova *Ķiršu dārza* iestudējums, Tautas kinoaktieru sestās studijas diplomdarbs režisoru Pētera Krilova un Annas Eižvertiņas vadībā. Ainas Matīsas un Arnolda Liniņa vadīto studiju togad absolvēja Juris Hiršs, Jānis Kalējs, Harijs Ozols, Ikars Samardžijevs, Uve Segliņa un vēl citi.

Zinību nams

“Saule – gaismas avots, un mūsu pasaule tik ekrāns vien” – tā 12. gadsimta sākumā Omars Haijams (pēc Kino dienu rīkotāju domām) apraksta projekcijas lukturi. Taumatrops, anortoskops, mutoskops, kineziskops, praksinoskops, zootrops, stereostroboskops, zoopraksogrāfs... un visbeidzot patents Nr. 245032, izdots 1895. gada 13. februārī, – brāļu Limjēru izgudrojums. Pirmoreiz rīdziniekiem bija iespēja profesionālu gidu vadībā (Juris Civjans, Valentīna Freimane, Naums Kleimans, Mihails Jampoļskis un citi) iepazīt un aptaustīt vecos kinoaparātus no laikiem, kad vēl kino demonstrēšana gāja roku rokā ar lauvu dīdīšanu. Motociklists bija ietriecies Zinību nama foajē ķieģeļu sienā un pa pusei caururbis to – tā mākslinieka Aivara Krūkļa un Jāņa Gaibišela vadītā mākslinieku grupa skatīja kinosprādzienu, un Zinību nams pakļāvās viņu konceptam, kuru īstenot līdzēja Juris Stiprais, Inga Pērkone, Edīte Kalniņa, Zigfrīds Kravalis, Līga Jansone, Eižens Slava, Bruno Aščuks, Jānis Iljins, Atis Grīnbergs, Sandra Polkovņika.

Katru nakti divpadsmitos Sarmīte Ēlerte, Normunds Naumanis, Miks Savisko, Juris Civjans, Boriss Borisovs kā mājas saimnieki aicināja ap sevi intelektuāļus. Viņiem pievienojās Maskavas kinomuzeja direktors Naums Kleimans, kinokritiķis Andrejs Plahovs, kinosemiotiķis Mihails Jampoļskis, Tartu universitātes filoloģijas profesors Jurijs Lotmans, kinodramaturgs Rustams Ibrahimbekovs, izcilais skaņu režisors Rolands Kazarjans. Reiz, jau uz rīta pusi, par godu notikumam no brīva prāta muzicēja pianists Viardo un vijolnieks Žislins.

Lieldienu salu klusējošais tēls Zinību nama piekājē, nepilnus simt metrus no Vladimira Iljiča Uljanova (Leņina) simbolizē kinematogrāfa laika mašīnas nesatricināmību. Māris Ārgalis, Kristians Šics, Oļegs Ozoliņš, Māris Ozoliņš un vecais labais Sergejs Davidovs – tie bija tie pieci vīri, kuri uzbūvēja 15 metrus augsto viepli un iepūta viņam gaisu plaušās, vispirms ar putekļu sūcēju, pēc tam ar kompresoru. No rītiem mākslinieki pulcējās pārbaudīt, vai gaiss un gars vēl turas, bet vīrs stāv stingri, jo ir lepns, ka Rīgas pilsēta ar savu pirmo kinoseansu ir apsteigusi Londonu, Pēterburgu un Berlīni.

Ārgalim, šķiet, bija palicis pāri kāds drēbes gabals, un viņš papildus uzšuva savam Vīram arī cepuri. Labi audzinātie un skolotie rīdzinieki, iedami garām cepurei, meta tur iekšā naudu. Mēs ar Māri Gaili nozīmējam atbildīgo, kurš ik vakaru naudu izņem, un organizācijas komisijai veidojas savs uzkrājums – kapeikas ber litra burkā, papīra naudu glabā aiz slēdzenes. Kādu dienu nauda pačib, visi rausta plecus, un minētais fakts skaidri norāda uz kino izrādīšanas nekomerciālo dabu.

Friča Gaiļa iela

Naglu grīdā iedzina Edgara Liepiņa grupa *Ārprāc '88*, Vērmanparkā (toreizējā Kirova parkā) pieminot Ādolfā Alunāna kupleju dziedājumus Rīgas dārzos. Edgars Liepiņš ar dēlu “banāli, aizkustinoši, lēti, toties populāri” ar Jura Kulakova orķestri laida vaļā šlāgerroku.

Zigurds Vidiņš, Valdis Poikāns, Haralds Elceris, Dainis Kļava, Igors Vasiļjevs (Linga), Marika Vidiņa, Daila Rotbaha, Raits Valters, Dzintars Liepiņš, kopā saukti par

kinoamatieriem, šlāgeru starplaikos un Edgara komentāru pavadījumā izrādīja savas filmas. Īpaši aplausi apsveica pirmo latviešu multiplikācijas filmu *216. istabas noslēpums* (1966. gads).

“Gāzes laternas izstaroja cerīnkrāsas gaismu”, raksta VVKI studente Laila Brunovska (vēlāk pazīstama kā Pakalniņa). “Beidzot šī vīzija īstenojās tiešajā nozīmē. Beidzot pa bijušās Alberta ielas bruģi peld *Brunukuģis Potjomkins*. Eizenšteins kā lielais paradoksa skolotājs, cirka un laukuma teātra piekritējs improvizēja kopā ar lietu un pasākuma māksliniekiem Arnoldu Plaudi, Ansi Epneru, Ilgu Bērziņu un Borisu Bannihu, ar palielinātajiem zīmējumiem – transparentiem un no slapjuma glancētām fotogrāfijām, ar melnbalto vārdu *KINO*, kas pārklāja visu ielu. Forma, telpa un atmosfēra pieteica Eizenšteinu. (..) Šodien Rīga peld apelsīnu sulā. Alberta iela pārdēvēta par Friča Gaiļa ielu. Un Eizenšteins ir bijis.”

Pēterbazznīca

Pēterbazznīca vienā vakarā izkonkurēja visu. Ārpusē, pūlim aktīvi līdzdarbojoties, Edgars Liepiņš brīžiem karājās starp zemi un debesīm – *dzīvajā* tika filmēts videoklips, kas tolaik bija visai neierasta parādība Latvijas televīzijā. Tā mēs pieteicām savu galamērķi – videoindustrijas radīšanu Latvijā. Par to liecināja arī Pēterbazznīcas iekšpuse. Tos, kas tika iekšā (viņu bija daudz, bet, salīdzinot ar ārpusē gaidošajiem tūkstošiem – niecīgs skaits), sagaidīja specefekti: negaidot varēja ieraudzīt uz ekrāna gan sevi visā augumā, gan tikai savu kurpi, gan sevi bez somas, kura pēkšņi pagaisusi kā pēc mājiena ar burvju nūjiņu. Varēja apskatīt un aptaustīt modernu video uzņemšanas un demonstrēšanas tehniku, noskatīties uz vietas topošo raidījumu, kur komentētājas lomā iejutās Vija Beinerte, iztaujājot Valsts Kinematogrāfijas komitejas priekšsēdētāju Elvīru Dreibandī par video attīstību Latvijā, un kinoministre bija spiesta atbildēt, ka tā ir viena ļoti pozitīva lieta.

Vienā Pēterbazznīcas pusē bija izstādītas Andas Ārgales vīzijas par Rīgas Videocentru ar detalizētu aprakstu par topošo ražotni. Lieki teikt, ka divi vārdi – *Rīgas Videocentrs* – no šī brīža tika iekodēti sabiedrības apziņā uz ilgiem laikiem.

Bazznīcas labajā pusē darbojās Egocentrs un Egovizors, kura vienīgais dibinātājs un reizē arī izpildītājs bija Miervaldis Polis, ieradies sava dubultnieka vaska ādā. Viņš, protams, skatījās televizoru. Dzīvais Polis gandarīts staigāja apkārt, kādā brīdī lūdza dažus apmeklētājus palīdzēt pārvietot viņa figūru mazliet tālāk un... figūra ar to pašu arī pazuda. Polis prasīja atbildību no izstādes rīkotāja Vlada Goldberga, tas novēla atbildību uz Kristapu Ģelzi, viņš savukārt uz Jāni Šipkēvici, tālāk ķēdītē bija fotogrāfs Jānis Deinats un grima māksliniece Asja Strēle... Un Polis savu figūru nav atradis vēl šobaltdien.

Kirova parks

“Par Vērmaņdārzu uzreiz jāsaka – neba nu filmas bija galvenās. Galvenā bija – noskaņa. Un par to bija padomāts.” – tā šo vakaru atceras muzikoloģe Aija Živitere. “Krievija. Gadsimts sākas. Tas bija laiks, kad dzima pirmās zvaigznes un kļuva par leģendām. Vera Holodnaja, Pjotrs Čardiņins, Vitolds Polonskis. *Rimstiet, skumjas, rimstiet!* (1918) Tas bija laiks, kad cilvēku dvēseles bija atvērtas brīnumam kā lietussargi tovakar Vērmaņdārzā. Tas bija kustības atsvabināšanās laiks. Lielā mēmā laiks. Kad skaņa dzima tapieru ausīs un uzliesmoja pirkstgalos, atsizdamās kinoteātru griestos. Un mūzikai bija regtaimu nevērīgais spicums, tango dramatiskais asums, krievu romanču sentiments, starpposmu nenoturība, pirmsikta draudīgums. Atvērta struktūra, kas iesākas un nobeidzas bez sākuma un beigām. Kad vārds bija lasāms vai arī nebija vispār, bet aiz kadra tas peldēja reibinošos dvēseles dziļumos. Kā ananāsi šampanietī. Baļmonts, Brjusovs, Severjaņins.

Gadsimts atceras. Skaistums, kaislības, dramatisms. Lūk, tāvakara kustīgā esības statika. Maruta Jurjāne, Ligita Viduleja, Ivars Poikāns, Anrijs Krenbergs, Pauls Pakalns un Lolita Aišpure. Klavieru kvartets – Biruta Vaivode, Juris Garbovskis, Juris Lakutis, Samuils Heifecs. Tas ir pavisam savāds laiks, kad todien asaras pārvēršas šodienu smaidā, bet šodienu smaidi pārvēršas rītdienu skumjās. Sirms kungs, kas nevar vietu atrast, bērni, kas nevar nosēdēt, glauni manekeni, kas šūpojas vējā. Ekrāna vēsais melnbaltums, Varoņu ciešanas. Sēdētāju vērojošais pārdzīvojums. Neuzticība. Greizsirdība. Mīlestība.

Rag-time.”

Arkādija

Arkādijas parks kūsāja kā Bastīlija Franču revolūcijas dienās, to ieņemt varēja vienīgi režisori, aktieri, mākslinieki, mūziķi – visi, kas nodarbojas ar nenopietnām un īsti nesaprotamām lietām. Arkādijas augstāko vietu greznoja piecus sešus metrus augsts piemineklis – monuments, tā pakājē bija uzstādīta plāksne ar uzrakstu “Mūžīga piemiņa kinoscenārijiem, kas nav ieraudzījuši ekrāna gaismu”, pieminekļa perimetru apjoza scenāriju nosaukumi un scenāristu vārdi – Ojārs Vācietis, Ēvalds Vilks, Pauls Putniņš... Piramīdu veidoja tūkstoši baltu A4 formāta lapu, un pirmos ziedus pieminekļa pakājē nolika idejas autors Miervaldis Polis.

Arkādijas kinopaviljona priekšpusē zem saules tenta Rolands Zagorskis un Aivars Siliņš izspēlēja ūtrupī – „aukcionu”, ņēma naudu un pretī deva mantas. Viss notika, kā filmā redzētā izsolē – bija āmurs, bija kungu melnie cilindri un nostādītās balsis, un, protams, prece – Vijas Artmanes lietussargs no filmas *Teātris*, un daudzas citas filmās apspēlētas lietas. Tagad tas skan ierasti, taču toreiz tā bija pirmā vairāksolīšana Padomju Savienībā.

Aktieri Arkādijā bija kuplā skaitā, visos parka stūros un malās. Lepni staigāja Cepļa kungs Eduards Pāvuls ar savām dāmām – Bertu (Helgu Dancbergu), Austru (Regīnu Razumu) un Valentīnu (Veltu Straumi) precīzos filmas kostīmos. Džūliju Lamberti, kuras seju sedza smalks plīvurs, pavadīja nezināms automobilists, tērpies ādas aizsargepurē ar lielām autobraucēja brillēm. Sešpadsmit pilnīgi vienādi Čārliji Čaplīni no Roberta Ligeras pantomīmas teātra radīja vieglu šizofrēnijas sajūtu, jo kustējās sinhroni, visi reizē noņēma katliņus un apbrīnojami precīzi žonglēja ar spieķiem, pārvietojoties pa Arkādiju savdabīgā karē.

Parkā bija vienmērīgi izklidētas desmit armijas automašīnas ar kinodemonstrēšanas iekārtām un lieliem iemontētiem ekrāniem, uz kuriem kustējās gan mēmo, gan skaņu filmu tēli. Īpaši pārsteigti bija bērni, jo kinoizrādīšana atgādināja skatu no Marsa dzīves – uz planētas nolaidušies kosmosa viesi ar dīvainiem agregātiem un izrāda aborigēniem dīvainas bildes. Tikpat dīvainas bildes varēja skatīt arī citur parkā – Juris Pakalniņš ar draugiem bija uzstādījis un atvēris ledusskapī, un, protams, norobežojis to, jo no skapja ārā vēlās desas un šķiņķi, sardeļu virtenes un pakas ar uzrakstiem svešās valodās. Šķiņķu ciskas gan izskatījās paņemtas no butaforu darbnīcas, varbūt arī desas, bet attālināto publiku tas satrauca ne pa jokam.

Netālu kādu koku bija nopļāvusi krītoša lidmašīna, apkārt mētājās atlūzas un šķembas, bet pats pilots ar izpletņi karājās augstu koka zaros, sapinies izpletņa auklās. Pieci ģipsī atlieti Volgas strūdzinieki cilvēka augumā atspērušies vilka perforētu ģipša kinolenti. Juris Podnieks kopā ar savas filmas *Veļ Sīzifs akmeni* varoņiem, tēlniekiem Artu Dumpi, Aivaru Gulbi un Oļegu Skaraini, kuri nu bija pavisam brīvi no visām tēlniecības dogmām, bija uzslējuši savu pieminekli Cilvēkam ar kinokameru, monumenta pakāji apvija sudraba šķidrants.

Īstā cirka arēnā cīkstējās gadsimta sākuma stiprinieki, un tie nebija nekādi aktieri, kas tikai saģērbti svītrainajos cīkstoņu tērpos, – īsti spēkavīri **Imanta** Klintsona vadībā. Milzīgās armijas telts savu prasmi radīja Modra Tenisona un Ilmāra Elerta aktieru trupa. Armēnijas Valsts cirks dīdīja lāci, parka zālajos slējās Marlēnas Dītrihas, Grētas Garbo un citu zvaigžņu

gigantiskas fotoportrejas, tām blakus Anita Kreituse, Inese Jakobi, Ģirts Muižnieks, Vilnis Putrāms, Artis Rutks, Ināra Šaumane, Katrīna Vasiļevska, Dace Zelmene, Aija Zariņa bija ļāvušies savam temperamentam – lielizmēra gleznas šokēja un uzrunāja.

Edgars Liepiņš un Rūdolfs Plēpis pārtapa par klauniem Bimu un Bomu, dziedāja kuplejas, bet pāri visam parkam skanēja kinorežisora Aivara Freimaņa “draudzīgie rējieni jebšu smalkie komentāri” – nu, protams, par kino. “Arvīds Krievs esot nolēmis ekranizēt Plūdoņa *Zaķīšu pirtiņu*... Tiek gatavota jauna latviešu mākslas filma, ko, iespējams, realizēs sieviešu tematikas virtuozā pārzinātāja Dzidra Ritenberga. Tā atkal stāstīs par sievietes grūto likteni un sarežģīto psiholoģiju salīdzinājumā ar vīrieša robusto domāšanu. Galvenā varone, kas ir ne īsti jauna, ne īsti veca, vēl īsti nezina, ko grib, bet katrā ziņā vairs negrib to, ko nezina. Darbība kā allaž norisināsies kolhoza viensētā, filmā būs redzams arī puisītis un viens zirgs... Pazīstamais kinokritiķis Miks Savisko atklājis interesantu likumsakarību. Un, proti: latviešu mākslas filmas nav labas tāpēc, ka tās nav ražotas Gruzijā... Rakstot par teātri, der zināt, ka Ādolfs Alunāns un Ādolfs Šapiro nav laikabiedri, bet Imants Kalniņš un Ivars Kalniņš nav brāļi. Ja jūs ķeraties pie mūzikas recenzēšanas, jums jāzina, ka notis mēdz būt divējādas: melnas ar kājiņu – kā kurkuļi, apaļas ar cauru vidu kā barankas. Notīm priekšā uzvilktais ķeburs nav vis pamācošs zīmējums, kā sasiet kaklasaiti, bet gan nošu atslēga. Un tikai par kino – o, par kino var rakstīt katrs muļķis...”

Frankenšteins

Pa Arkādijas kanālu ūdeņiem liegi slīd kāda laiva. Laivinieks, acīmredzot, vizināja skatītājus. Kādai piecgadīgai meitenītei arī sagribējās pabraukāties, viņa atlaida mammas roku un nokāpa līdz ūdens malai. Laivinieks piebrauca klāt, un rietošā saule apspīdēja viņa seju – bālu un četrstūrainu, ar pāris asins lāsēm pie deniņiem. Tas bija Jura Rijnieka Frankenšteins. Meitenīte pasniedza viņam roku, Frankenšteins atdarīja ar to pašu, un pēc mirkļa viņi jau abi vēroja ūdensrozes. Frankenšteins smaidīja, meitenīte smaidīja viņam pretī, tad laivinieks no iekškabatas izvilka visai lielas metāla šķēres un sāka griezt sev nagus, kamēr laiva lēni piestāja dīvainā birztalā – to ielēca no ūdens izslējušās baltas rokas. Frankenšteins pārliecās pāri bortam un sāka pa vienam cirt nost balto roku pirkstus.

Visintriģējošākā šķiet Arkādijas skatuve: publika ir pārpildījusi solu rindas, visi satraukti gaidās. Uz skatuves – kafē dekorācija, pīti vasaras krēsli un galdiņi, aktieri un aktrises malko oficianta rātņi pienesto kafiju, Māris Gailis lepni aizsmēķē savu cigāru, viņam blakus svētku virsrežisore Edīte Dančberga. Aktieri uz skatuves mainās – vieni noiet, citi uznāk, mainās arī rīcības komitejas vīri. Paiet pusstunda, stunda, līdz publika saprot, ka neviens vārds uz skatuves netiks teikts un nekas arī netiks izspēlēts. Gluži vienkārši publikai ir tas gods vērot, kā aktieri un rīcības komitejas vīri dzer kafiju. Dīvainā kārtā mirklī, kad publika to aptvēra, nesevoja vilšanās; skatītāju bija tik daudz, ka arī solu rindās vieni nomainīja citus, tāpat kā tas notika uz skatuves.

Kā rakstīja Normunds Naumanis, “Arkādijas parks savdabīgi ar Kino dienām tika “atgriezts” rīdziniekiem kā aktīva kultūras vide, kā viena jaunizzināma “telpa”. Bija prieks par tik daudz rātņi staigājošiem latviešiem vienuviet. Labs ir pats sarīkojuma princips – ļaut cilvēkiem kļūt pa parku, ik uz soļa atrodot ko jaunu, mēģinot saprast notiekošā jēgu – ka dzīve taču tikai drusku, drusku jāpakrata, lai no tās “izbirtu” kāds melni balti krāsains kadrs, kāds mākslas mirklis, kāds dīvainas atgadījums. Te nebija pierastās Teātra, pa daļai arī Mākslas dienām raksturīgās centrālās tribīnes, ap kuru pulcēties tautai. Arkādijā bija daudzi centri, katrs ar savu domas niansi, ar kaleidoskopisku asprātību. Un naktī – vēl neredzēts feijerverks pāri Māras dīķa klajumam, pāri Pārdaugavas mieram. Tas bija tik skaisti – kā tik sen neredzētā labā ķinītī. Kā kinomākslā.”

Kad satumsa vakars, Māras dīķī izgaismojās Ivara Mailša un Bruno Birmaņa gigantiski putni – pterodaktili –, kuri ik pa laikam cilāja spārnus un vēma uguni. Tramvaji piestāja nevietā un brauca tālāk tukši. Tuvu pusnaktij Māras dīķa tālākajā krastā iegriezās vējdzirnavas. Te tika

izrādīti 19. gadsimta pirotehniskie brīnumi, krievu muižnieku iemīļotā un dārgā izprieca. Septiņas tonnas pirotehnikas materiālu tika speciāli vesti slēgtā furgonā no Krievijas pilsētas Doņeckas.

Pusnaktī debesīs triecās pirmā no deviņdesmit ugunsbumbām, un Pārdaugava pamodās izbrīnā – nav taču ne 9. maijs, ne 7. novembris! Taču salūts nebeidzās, un tie, kam laimējās būt klāt, to neaizmirst līdz šim brīdim.

No rīta republikas laikrakstos parādījās sīka ziņa petitā, kuru pamanīja tikai acīgie – naktī no 30. uz 31. augustu pulksten 00 un 10 minūtēs Rīgā konstatēta zemestrīce, tās stiprums – 0,6 balles. Jau sen sacerētā Kino dienu devīze “Pat zemestrīce Latvijā nespēs apturēt kino demonstrēšanu augusta pēdējā nedēļā!” aplicināja, ka no visām mākslām vienīgā pravietiskā māksla ir kino.

Arsenāls

Kino dienas '86 nav iedomājamas bez to epicentra – pirmā kinoforuma *Arsenāls*. Plānojot pasākumu, izbraukumu, atrakciju virkni, kā pašas par sevi saprotamas tika ieplānotas kino skates. Basters Kītons, itāļu neoreālisti, “sengaidīti pasaules grāvēji – *Ērgļa nagos*, *Viskija cienītāja sapnis*, *Makša pirmā debija* un citas vecas filmas”. Aivara Krūkļa plakātā tas bija īpaši minēts – “Savas augstās mākslinieciskās vērtības dēļ filmas no kino cenzūras atļautas arī jaunatnei. Pirmoreiz Rīgā pirmklasīga programma – tikai 28 seansi!”

Līdzās cenzūras un laika pārbaudītām vērtībām es iedomājos izrādīt savu tuvāko kolēģu un draugu filmas, kuras nebija nokļuvušas uz ekrāna, jo cenzūra un bieži pat daudzās mākslas padomes uzskatīja tās par nesaprotamām, padomju cilvēkam nevajadzīgām. Apzvanīju tuvus un tālus, personīgi ielūdzu ierasties Rīgā, un visi solīja no pagultēm un studiju arhīviem izvilkt savas bundžas ar filmu ruļļiem. Lai pasargātu šo skati no iespējamām nepatīkšanām, sazinājos ar Maskavas Augstāko scenāristu un režisoru kursu direktori Irinu Kokarevu un izstāstīju arī viņai par kinosvētkiem. Lūdzu akceptēt Augstāko kursu diplomandu filmu skati Rīgā, jo vairums iecerētās skates autoru bija šos kursus beiguši. Rīga Kokarevai likās tālu, un īpašu pretestību es nesastapu.

Kādu dienu, nokāpis no sava Kinokomitejas torņa, satiku Borisu Borisovu, žurnāla *Kino* atbildīgo sekretāru. Viņš savā lēnīgi flegmatiskajā manierē jautāja – kā es nosaukšot savu filmu skati? Paraustīju plecus.

– Kādas filmas tev tur būs, kādi autori?

Nosaucu dažus – Sergeju Ovčarovu, Ivanu Dihovičniju, Aleksandru Kaidanovski...

– Vesels arsenāls! Tā arī vajag nosaukt!

Šajā svinīgajā mirklī pietrūka tikai konjaka glāzes – būtībā tika pieteikts kinoforums *Arsenāls*.

Sekojošā reklāmai, 25. augustā pulksten 16:00 publika pārpildīja Zinību nama lielo zāli, samaksājot divus rubļus, lai redzētu “satriecošo jaunās režijas kinoforumu *Arsenāls*”. Nodzisa gaisma, atvērās priekšgars, un mēs izlasījām divus vārdus – *Parasta nāve*. Veca sieviņa rāda bērnam, kā tikšķ pulkstenis: “Kas tu, ko tu, kas tu, ko tu...” Režisors inscenētājs – Aleksandrs Kaidanovskis.

Sestajā dienā pēc pasaules gala kāds, kurš izdzīvojis, mēģina sakārtot apdegušo apģērbu; primitīvs, pedāļu darbināts dīzelis dod gaismu; atdzīvojas melnais tirgus, kur īpašā vērtē ir kurināšanai piemērotas biezas grāmatas... Vārdu sakot, viss pa vecam. Tikai civilizācijas vairs

nav. Tās ir *Miruša cilvēka vēstules* Konstantīna Lopušanska režijā, Borisam Strugackim līdzstrādājot.

Vecs leijerkastnieks ar papagaili uz pleca Kūras upes krastā, aiz viņa Tifliskas pagalmu labirintā – šļirce, drudzaini uzlikts žņaugš un asins pile adatas galā. Līdz šim neviens nebija atļāvis skatīt Tbilisi tādu, kādu to ieraudzīja Aleks Cabadze filmā *Traips*.

1. janvāris krievu sādžā Tālajos ziemeļos, ārā mīnus 40 grādu sals. Tūlīt ieradīsies zviedru delegācija apskatīt 150 *roņu* peldi āliņģī, taču šie *roņi* eksistē tikai *uz papīra*. Varbūt uzsildīt aizsalušo ezeru, prātojot kasa bārdas sādžinieki Jurija Mamina filmā *Neptūna svētki*.

Savu artavu *Arsenāla* skates veidošanā, pats to droši vien negribēdams, deva arī Rīgas kinostudijas direktors Heinrihs Lepeško, astoņdesmito gadu sākumā liegdams skatītājiem manu filmu *Vieta zem saules*, Jevgeņija Paškēviča *Garo dienu*, Jura Podnieka *Veļ Sīzifs akmeni...*

Naktīs parasti tiekamies Maksima Gorkija ielas 77. namā. Es esmu izvilcis garo galdu, ap to izvietojas gandrīz divdesmit cilvēku, gaismu dod malu malās saliktas sveces. Visam pāri gruzīnu tamada Iraklijs Kvirikadze, viņam pie sāna jaunā sieva Nana Džordžadze, līdzās Kaha Melitauri, Arvo Iho, Miks Zvirbulis, Sumera Lepo, Farids Davletšins, Jermeks Šinarbajevs, Andrejs Plahovs... Iraklijs stāsta par labvēlīgo situāciju Gruzijas kinostudijā, kuru vada *Krusttēvs* Rezo Čheidze, un uzsauc tostu par to, lai visiem būtu tāds *jumts*. Un *Cinandali* mijas ar *Ahašeni*, un *Hvančkara* ar *Saperavi*.

No šā brīža mēs režisoriem sakām tā – jūs esat aicināti uz *Arsenālu*, katrs ir saņēmis savu ielūgumu, un mēs vairs nevērtējam, kurš no jums labāks, kurš sliktāks. Jūs esat vienlīdzīgi savā dažādībā, un katrs no jums saņems tieši tādu pašu balvu kā citi.

1986. gadā divdesmit četri konkursa skates dalībnieki saņem Kino dienu galvenā mākslinieka un plakāta autora Kirila Šmeļkova lielformāta sietspiedes grafiku.

Un atklāšanas ceremonijā kinoteātrī *Rīga* visi ir uz skatuves, *Arsenālu* atklāj *runasvīri*. Jauniņā Anna Viduleja vēl nenojauš, ka piecpadsmit gadus vēlāk saņems *Arsenāla* balvu par filmu *Naktspuņi*, bet Ēvalds Valters uzliek punktu: “Te ir tas pulveris. Un mēs viņu turam sausu. Spičku klāt!”